

CO NAM DAJE LAS – EDUKACJA PRZYRODNICZO-LEŚNA W POWIECIE POZNAŃSKIM

MAGDALENA KUGIEJKO

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Katedra Turystyki i Rekreacji
ul. B. Krygowskiego 10, 61-680 Poznań

Abstract: The article presents the use of nature in supporting the processes of teaching and developing children and youths. The surrounding natural environment, the outdoors, can be compared to a laboratory which provides an opportunity to use direct experiences, leading to a clearer interpretation of the natural environment. The purpose of the article was to determine the level of accessibility and use of valuable nature areas in Poznan county for educational purposes. In the article, the author presents the characteristics of the activities carried out by various organizations, i.e. the Konstantynowo Forestry Inspectorate and education centers in the Wielkopolski National Park. The discussion draws attention to the difficulties faced, such as the insufficient number of teaching staff in the centers, the lack of available dates or inadequate information provided to the age groups which often arise in trying to achieve the intended tasks. The goal set was implemented through the analysis of interviews with teachers and employees of these institutions (case study).

Keywords: nature education, educational programs for schools, educational paths

WPROWADZENIE

W Polsce obowiązek edukacji ekologicznej wynika m.in. z ustawy o ochronie przyrody oraz z Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej. Do roku 2004 realizacja edukacji leśnej w nadleśnictwach była przeprowadzana dobrowolnie jako indywidualne inicjatywy. Po wprowadzonych zmianach stała się elementem obowiązkowym (Zarządzenie nr 57, 2003). Wykorzystanie walorów edukacyjno-wychowawczych za pomocą prowadzenia edukacji w terenie wpisuje się w zamysł koncepcji Lasów Państwowych. Zakłada się, że aby poznać i zrozumieć las, nie wystarczy przeczytać o nim w książce lub zobaczyć go na zdjęciach – trzeba las dotknąć i usłyszeć. Temat znajduje się również w polu zainteresowań Komisji Europejskiej (KE). W 2016 r. stworzono wspólny plan działań dotyczący gospodarki leśnej Unii Europejskiej (Forest Action Plan 2016–2020), stanowiący granice dla prac związanych z ochroną lasów. W ramach Forest Communicators Network (FCN) wydzielono podgrupę (Forest Pedagogics) zajmującą się edukacją przyrodniczo-leśną na poziomie europejskim (Łuba-Żornaczuk 2009). W Polsce zakres przedsięwzięcia edukacji przyrodniczo-leśnej i różnorodność wykorzystywanej infrastruktury szczegółowo opisywany jest w raportach z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych. Ponadto w skali

regionalnej tworzona jest baza kontaktowa podmiotów realizujących zadania w obszarze edukacji ekologicznej (*Strategia działania funduszu, lata 2013–2020*), co potwierdza dbałość o poprawne funkcjonowanie tego sektora. Coraz większe znaczenie ma **działalność edukacyjna dzieci i młodzieży**, w której znajduje zastosowanie wiele form aktywujących grupę, m.in. zajęcia terenowe, spotkania edukacyjne poza szkołą czy **prowadzenie zajęć z wykorzystaniem Internetu** (*Edukacja w Lasach Państwowych 2018*). Uwarunkowań edukacji przyrodniczo-leśnej szukać należy również w nowej reformie edukacji przyjętej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017), gdzie zweryfikowano potrzeby „uatrakcyjnienia” zajęć i rozszerzenia treści programowych na poziomie szkolnictwa podstawowego i wyższego.

Zakres przekazywanej w szkole wiedzy dotyczącej nauk przyrodniczych mieści się w polu badawczym geografii, obejmując środowisko społeczno-gospodarcze i środowisko przyrodnicze. Analizując nową podstawę programową do szkół podstawowych dla przedmiotu geografia, zauważyć można zasadnicze zmiany w rozumieniu funkcji i roli edukacji. Zapisy podstawy odnoszące się do zajęć w terenie wnoszą o kształtowaniu u uczniów kluczowej dla rozumienia relacji przyroda–człowiek i człowiek–przyroda oraz umiejętności określania związków i zależności zachodzących w środowisku geograficznym. Duży nacisk kładzie się na udział uczniów i nauczycieli w realizacji ścieżek edukacyjnych (w ramach obowiązkowych lub nieobowiązkowych zajęć), gdzie najwięcej treści zawarte jest w obszarze edukacji ekologicznej i regionalnej (zajęcia kameralne i lekcje w terenie). Publikowane w raportach wartości liczbowe wskazują na wzrost zainteresowania szkolnych grup edukacją leśną (Chrzanowski 2015, 2016, 2017). Dla przykładu rok 2016, w którym w całym kraju w ramach edukacji leśnej z „Lasami Państwowymi” współpracowało blisko 9,4 tys. szkół. Najwięcej szkół dociera do nadleśnictw zlokalizowanych przy dużych aglomeracjach miejskich (Warszawa – 65 szkół, Poznań – 35). W obszarze działalności promocyjno-popularyzatorskiej Lasów Państwowych corocznie odbywają się zajęcia terenowe i wycieczki z przewodnikiem (najwięcej takich zdarzeń w roku 2016 odnotowano na prezentowanym obszarze powiatu poznańskiego, $n = 73$), najliczniejsze były grupy ze szkół podstawowych, w wieku 7–12 lat ($n = 801\ 440$) (Chrzanowski 2017).

CEL I ZAKRES BADAŃ

Celem opracowania jest przedstawienie i określenie na wybranych przykładach poziomu dostępności i wykorzystania do celów edukacyjnych cennych przyrodniczo obszarów w powiecie poznańskim. Stopień dostępności rozumiany jest jako otwartość na współpracę (ośrodki edukacji ekologicznej, leśnej

z grupami szkolnymi), dogodne terminy (dostępność wolnych terminów do przeprowadzenia zajęć w ośrodkach) oraz ponoszone koszty (opłata za zajęcia, wstęp do muzeum). Dla zobrazowania skali przedsięwzięcia przeanalizowano działalność jednostek, tj. Nadleśnictwa Konstantynowo i Wielkopolskiego Parku Narodowego (Centrum Edukacji WPN i Stacja Ekologiczna Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza). Zwrócono dodatkowo uwagę na tematykę oferty dydaktycznej i zasięg przestrzenny działań. Określenia uwarunkowań, które mogą wpływać na efektywność edukacji, dokonano na podstawie wybranej literatury przedmiotu oraz informacji uzyskanych w wywiadach pogłębionych (IDI), przeprowadzonych z leśnikami i nauczycielami.

OBIEKTY ZAINTERESOWANIA – OŚRODKI EDUKACJI W WIELKOPOLSKIM PARKU NARODOWYM I NADLEŚNICTWIE KONSTANTYNOWO

Parki narodowe stanowią najwyższą formę ochrony przyrody w Polsce. Potrzebę ochrony terenów Wielkopolskiego Parku Narodowego dostrzeżono w 1922 r. Opisano wówczas ten teren jako żywe muzeum form polodowcowych. W tym celu utworzono w czerwcu 1998 r. Ośrodek Muzealno-Dydaktyczny WPN w Jeziorach (Wyczyński 2014), którego jedna z wielu funkcji jest przekazywanie wiedzy. Główna oferta edukacyjna ośrodka została skierowana do szkół podstawowych, gimnazjów a także liceów, z myślą o przeprowadzaniu zajęć przyrodniczych w „Leśnej Szkole” (*Edukacja leśna, Leśna szkoła WPN*). Zajęcia odbywają się w najciekawszych przyrodniczo miejscach parku (ścieżki dydaktyczne) i w odpowiednio do tego celu przygotowanych pomieszczeniach Centrum Edukacji Ekologicznej. Za prowadzenie zajęć edukacyjnych pobierane są opłaty zgodnie z aktualnym cennikiem ujętym w zarządzeniu dyrektora Wielkopolskiego Parku Narodowego (szkoły zlokalizowane na terenie WPN i w jego otulinie są zwolnione z opłat za wstęp do Muzeum Przyrodniczego). Oferta zajęć obejmuje projekcję filmów przyrodniczych, wykłady, seminaria (znaczenie lasu, budowa warstwowa, cel ochrony, charakterystyka form ochrony przyrody w Polsce, degradacja środowiska i możliwości jej zapobiegania). Warsztaty terenowe (Lis, Purcel 2005) obejmują minimum czterogodzinne spotkanie z dydaktykiem WPN (projekcja audiowizualna oraz wyjście w teren). Dobór zajęć terenowych jest uwarunkowany wiekiem, wiedzą i wytrzymałością fizyczną uczestników.

W Jeziorach – na terenie parku narodowego – działa, od 1989 r., niezależna od inicjatyw WPN Stacja Ekologiczna Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, która funkcjonuje jako terenowa placówka badawcza i dydaktyczna uniwersytetu. Stacja pełni liczne funkcje, a jedną z nich jest prowadzenie zajęć dydaktycznych ze studentami i młodzieżą szkolną. Od kilku lat w świadomości nauczycieli

szkół ponadpodstawowych kojarzy się ona z edukacją uzupełniającą podstawę programową z zakresu nauk przyrodniczych. Zajęcia odbywają się w ramach kilkunastu bloków tematycznych, które łączą elementy wiedzy szkolnej z praktyką terenową. Realizacja zajęć na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego dodatkowo nadaje im szczególną wartość merytoryczną.

Jednym z 25 nadleśnictw działających na obszarze powiatu poznańskiego jest Nadleśnictwo Konstantynowo, które w swojej ofercie ma pakiet zajęć edukacyjnych z zakresu edukacji przyrodniczo-leśnej dla grup zorganizowanych. Zajęcia podzielone są na sześć grup tematycznych: 1. Pory roku w lesie, 2. Zwierzęta w lesie, 3. Poznawanie drzew, 4. Praca leśniczego, 5. Zasady zachowania się w lesie, 6. Zajęcia ogólne (wprowadzenie w tematykę leśną). Do każdej z proponowanych ścieżek edukacyjnych dołączona jest karta pracy. Ścieżki dydaktyczne znajdują się na terenie o niewątpliwym bogactwie flory i fauny, stanowiącym obszar Natura 2000 oraz wchodzącym w skład Rogalińskiego Parku Krajobrazowego (*Nadleśnictwo Konstantynowo*, 2018). Na trasach szlaków w miejscach cennych przyrodniczo wyznaczono liczne przystanki (tablice edukacyjne). Drugim proponowanym typem zajęć są prelekcje w salach wykładowych.

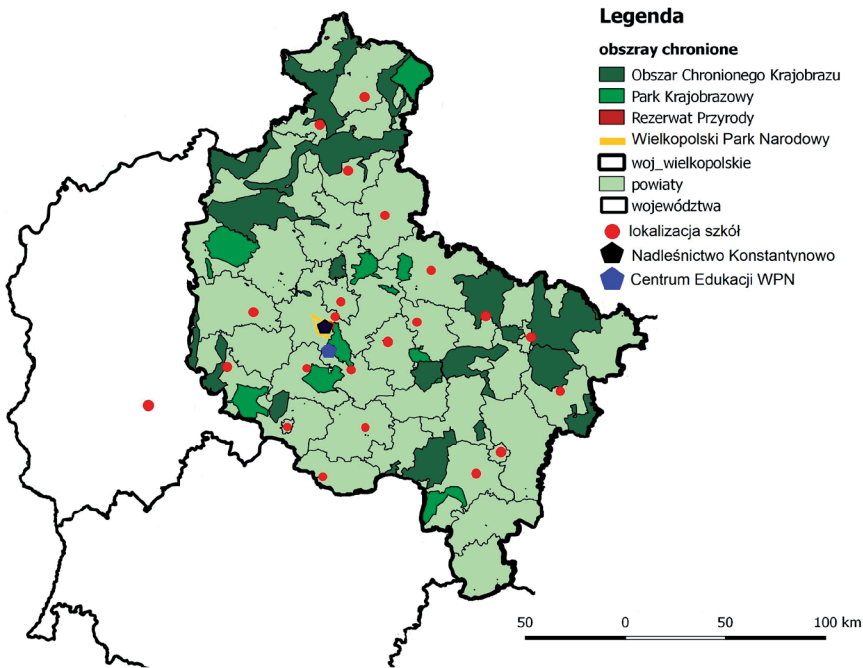
EDUKACJA PRZYRODNICZO-LEŚNA – WYNIKI BADAŃ

Poruszana problematyka jest związana z edukacją przyrodniczo-leśną dzieci i młodzieży, ich bezpośrednim kontaktem z otaczającym światem przyrody (wyjazdy, wyjścia w teren). Przeprowadzone badania obejmowały analizę danych ilościowych pozyskanych z Centrum Edukacji Ekologicznej, Stacji Ekologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz z Nadleśnictwa Konstantynowo. Dostarczyły one m.in. informacji na temat funkcjonowania obiektów, liczby przeprowadzonych zajęć oraz zainteresowania ofertą dydaktyczną (przedszkola, szkoły, osoby prywatne). Drugi etap badań koncentrował się na rozpoznaniu opinii pracowników dydaktycznych oraz nauczycieli na temat liczby podejmowanych aktywności, zainteresowań uczestników obcowaniem z przyrodą, skalą prowadzonych działań na rzecz edukacji dzieci i młodzieży (dostępność ofert przyrodniczych na badanym obszarze). Badania przeprowadzono wśród nauczycieli ($n = 12$) i pracowników ($n = 7$) w czerwcu i sierpniu 2016 r. Zadawane w kwestionariuszu pytania miały w większości otwarty charakter, co pozwoliło na swobodę wypowiedzi respondentów.

Działania edukacyjne w Stacji Uniwersytetu prowadzone są od 2006 r., jednak od roku 2012, dzięki inicjatywie pracowników obiektu, włączono się do projektu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska. Zaowocowało to uzyskaniem dodatkowych środków i obniżeniem kosztów zajęć dla grup (zajęcia w większości są bezpłatne; 20 grup rocznie). W latach 2013–2016 z oferty skorzystało 39 różnych szkół (8 szkół gimnazjalnych, 31 szkół ponadgimnazjalnych).

Corocznie (wrzesień–październik) rozsyłana jest informacja do zgromadzonej bazy „zaprzyjaźnionych szkół” ($n = 39$) o puli bezpłatnych warsztatów (ok. 20 szkół). Wykładowcy i nauczyciele otwarcie przyznają, że dzięki dofinansowaniu mogą pozwolić sobie na częstsze przyjazdy ($n = 10$). W skali jednego roku w miesiącach kwiecień–czerwiec, wrzesień–październik przeprowadzanych jest 25 zajęć (grupa $n = 2025$ uczniów). Szczególnym zainteresowaniem cieszą się zajęcia dwudniowe z noclegiem w stacji. Grupy liczą od 27 do 30 osób, a zasięg przyjeżdżających jest rozległy (ryc. 1): Poznań (6 szkół), Kościan (2 szkoły), Konin (2 szkoły), Ostrów Wlkp. (2 szkoły), Kalisz, Opalenica, Tarnowo Podgórne, Środa Wlkp., Wągrowiec, Pogorzela, Wolsztyn, Słupca, Leszno, Rawicz, Puszczykowo, Piła, Złotów, Gniezno, Chodzież, Turek, Śrem, Luboń, Giecz, Dominowo, Zielona Góra (spoza województwa).

Pracownicy stacji, prowadzący warsztaty i nauczyciele ($n = 19$) podkreślają istotność zajęć realizowanych w terenie, ponieważ dzięki takim rozwiązaniom uczniowie efektywniej zdobywają wiedzę merytoryczną, bezpośrednio wykorzystując ją w praktyce. Oferta, jaką przygotowano dla uczniów, tematycznie

Ryc.1. Lokalizacja szkół odwiedzające Stację Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

Źródło: opracowanie własne

Fig.1. The location of schools visiting Adam Mickiewicz University Weather Station

Source: own study

wpisana jest w program przedmiotu geografia (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017). „Taka forma pracy dydaktyczno-wychowawczej umożliwi młodemu człowiekowi bezpośrednie poznanie środowiska lokalnego, własnego regionu, odróżnia również tradycyjną wycieczkę od zajęć prowadzonych w terenie [...]. Zajęcia odbywają się poza budynkiem szkolnym, obejmując jedną lub dwie jednostki lekcyjne, nawiązując tematycznie do materiału nauczania” (*Nauczyciel geografii* – wywiad).

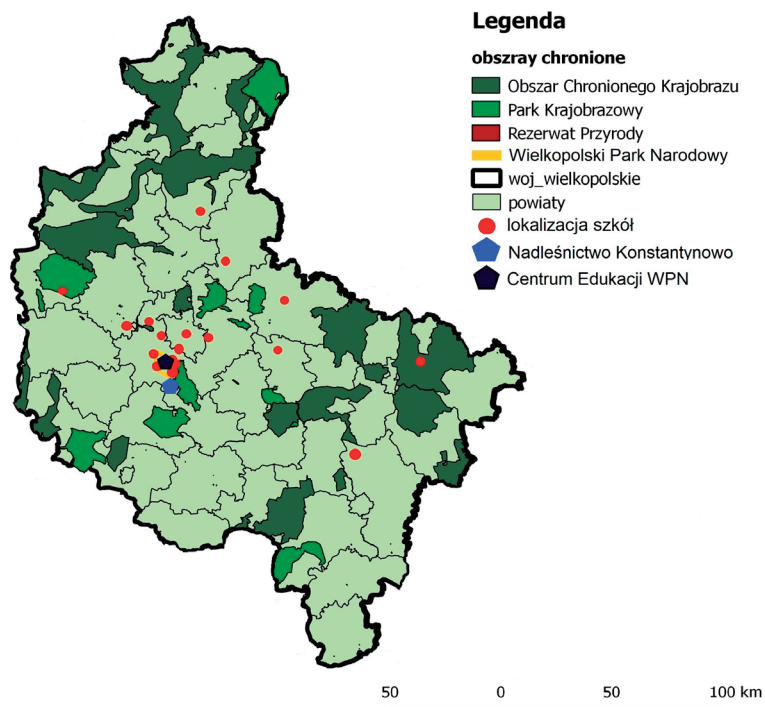
Równolegle i niezależnie do Stacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza działa Centrum Edukacji Ekologicznej Wielkopolskiego Parku Narodowego. W latach 2013–2014 na zajęcia przyjeżdżały dzieci z 27 przedszkoli, 38 szkół podstawowych, 27 gimnazjów, przeprowadzono spotkania teoretyczno-warsztatowe z młodzieżą z 9 liceów. Przeprowadzono zatem łącznie 239 zajęć. Tematami najczęściej wybieranymi przez grupy były:

- wśród przedszkoli – ścieżka turystyczno-edukacyjna i zajęcia praktyczne, np. wykonywanie karmidełek dla ptaków, modeli nasion, obserwacje elementów przyrody z wykorzystaniem lupy;
- w szkołach podstawowych – „Wielkopolski Park Narodowy – przyroda i cele ochrony”, „Degradacja środowiska i możliwości jej zapobiegania oraz zbiorowiska leśne WPN” (znaczenie lasu, budowa warstwowa, ochrona);
- w gimnazjach – ścieżka dydaktyczna „Osowa Góra–Jezioro Budzyńskie”, „Degradacja środowiska i możliwości jej zapobiegania”, „Wielkopolski Park Narodowy” (przyroda i cele ochrony), „Leśne gatunki drzew” (rozpoznawanie gatunków);
- w liceach – „Wielkopolski Park Narodowy – jako »żywe muzeum form polodowcowych«, „Formy ochrony przyrody w Polsce”, „Zbiorowiska leśne WPN” (znaczenie lasu, budowa warstwowa, ochrona) oraz „Rzeka Warta jako środowisko przyrodnicze i element krajobrazu wraz ze ścieżką dydaktyczną »Nadwarciańska«”.

Najwięcej zajęć odbyło się w październiku ($n = 70$), czerwcu ($n = 67$) i w maju ($n = 58$). Najczęściej centrum odwiedzały szkoły z następujących miejscowości (ryc. 2): Poznań, Międzychód, Luboń, Swarzędz, Stęszew, Skórzewo, Sędzinko, Sława, Krosno, Konin, Konarzewo, Tarnowo Podgórne, Gniezno, Pleszew, Września, Margonin, Mosina, Puszczykowo.

Według statystyk Centrum Edukacji Ekologicznej Wielkopolskiego Parku Narodowego podczas siedmiu lat liczba edukowanych w placówce uczniów średnio wynosiła ponad 5400. W roku 2014 (styczeń–lipiec, wrzesień–grudzień) w zajęciach uczestniczyło 5741 dzieci i młodzieży (tab. 1), czyli 5% uczniów w powiecie poznańskim i powiat Miasto Poznań (*Uczniowie w roku...*).

Analizując frekwencję dzieci i młodzieży (Centrum Edukacji) w latach 2007–2014, zauważa się wzrost zainteresowania ofertami praktyczno-edukacyjnymi. Należy pamiętać, że w tych latach nie obowiązywała nowa ustawa programowa ministra edukacji narodowej, która wnosi o możliwości prowadzenia

Ryc.2. Lokalizacja szkół odwiedzające Centrum Edukacji Ekologicznej Wielkopolskiego Parku Narodowego

Źródło: opracowanie własne

Fig.2. The location of schools visiting the Ecological Education Center of the Wielkopolski National Park

Source: own study

Tabela 1. Liczba uczniów korzystających z zajęć w „Leśnej szkole”
Table 1. Number of students attending classes at „Forest School”

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Frekwencja dzieci i młodzieży w zajęciach	4400	6070	5285	5020	5524	5954	5346	5741

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Centrum Edukacji Ekologicznej
Source: own study based on data from the Ecological Education Center

zajęć w terenie. Jak wynika z wywiadu przeprowadzonego z pracownikiem centrum edukacji, moment „otwarcia zapisów na zajęcia” na najbliższy rok szkolny rozpoczyna czas licznych telefonów z zapytaniem o ofertę. Terminy są pozajmowane z wyprzedzeniem kilkumiesięcznym, co również potwierdza istotę działania zajęć dla grup szkolnych.

Działalność edukacyjna Nadleśnictwa Konstantynowo, które jest podstawową, samodzielną jednostką organizacyjną Lasów Państwowych, również obejmuje prelekcje, spotkania z dziećmi, młodzieżą, dorosłymi, a także uczestnictwo, realizację projektów krajowych i europejskich. Jeden z wdrożonych projektów dotyczy rozwoju ścieżek edukacyjnych na terenie Nadleśnictwa Konstantynowo i innych (*Nadleśnictwo Konstantynowo*, 2018), dzięki któremu odwiedzający ma większą możliwość korzystania z treści edukacyjnej. W tabeli 2 przedstawiono roczne statystyki uczniów uczestniczących w zajęciach z leśnikiem, gdzie od czterech lat liczba szkół i przedszkoli nieznacznie się zmienia.

Tabela 2. Liczba uczniów korzystających z zajęć w Nadleśnictwie Konstantynowo
Table 2. The number of students attending classes in the Konstantynowo Inspectorate

Rok	2014	2015	2016	2017
Frekwencja dzieci i młodzieży w zajęciach	4020	5349	4045	4144
Liczba szkół i przedszkoli	53	60	51	56

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Nadleśnictwa Konstantynowo
Source: own study based on data from the Konstantynowo Forest Inspectorate

Zajęcia, jakie są oferowane przez nadleśnictwo, odbywają się zarówno w terenie, jak i w salce „**Kancelaria leśniczego**” (tab. 3). Zajęcia prowadzone są nieodpłatnie i najczęściej program rozpoczyna spacer „do lasu”, następnie zajęcia w sali tematycznej, a kończy ognisko, na które dzieci i młodzież najbardziej czekają (informacja uzyskana podczas wywiadu). Dziennie prowadzone są zajęcia dla jednej szkoły lub przedszkola i trwają one około 3 godzin. Najczęściej wybraną formą edukacji są lekcje w terenie i wycieczki z przewodnikiem, w których w latach 2014–2017 udział wzięło 11207 młodych osób. Największa liczba zajęć odbywa się w maju i czerwcu (21 szkół), kiedy to dzieci i młodzież przyjeżdżają do nadleśnictwa. Drugim okresem kulminacyjnym są miesiące wrzesień–listopad (17 szkół), gdzie w listopadzie leśnik jeździ do szkół. We wspomnianych miesiącach (maj, czerwiec, październik i listopad) terminy przyszłych zajęć są zarezerwowane już z minimum miesięcznym wyprzedzeniem (informacja uzyskana podczas wywiadu). Zatem niektóre szkoły nie mogą skorzystać z oferty, gdyż nie ma już wolnych terminów.

„Szkoły w większości się powtarzają, sporadycznie odbywają się nowe jednostki z prośbą o edukację. Jeżeli już pojawiają się nowe prośby, to są to zazwyczaj nowo powstałe przedszkola. Informacje o ofercie edukacyjnej przekazywane są drogą pantoflową oraz dzięki stronie internetowej Nadleśnictwa, na której jest przedstawiona oferta edukacyjna” (leśnik odpowiedzialny za edukację). Ze statystyk wynika, że najliczniejszymi grupami (tab. 4 i tab. 5) uczestniczącymi w edukacji przyrodniczo-leśnej są dzieci szkół podstawowych, a następnie przedszkolaki. Uczniowie ze szkół podstawowych często biorą udział

Tabela 3. Działalność edukacyjna w Nadleśnictwie Konstanytnowo
Table 3. Educational activity in the Konstanytnowo Forest Inspectorate

Forma edukacji	Liczba zajęć				Liczba uczestników				Udział % uczestników			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Rok	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Lekcje w terenie	57	85	71	60	2317	3260	2885	2745	57,6	61	68,6	66,2
Spotkanie z leśnikiem w szkole	29	27	21	22	963	1404	700	821	24	26,2	17,3	19,8
Spotkanie z leśnikiem poza szkołą	7	9	5	6	258	230	148	200	6,4	4,3	3,7	4,8
Konkursy	4	2	6	4	217	128	119	188	5,4	2,4	2,9	4,5
Imprezy	8	8	10	6	220	202	303	190	5,5	3,8	7,5	4,6
Wystawy	1	2	0	0	45	125	0	0	1,1	2,3	0	0
Razem	106	133	113	98	4020	5349	4045	4144	100	100	100	99,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Nadleśnictwa Konstanytnowo
Source: own study based on data from the Konstanytnowo Forest District

Tabela 4. Działalność edukacyjna Nadleśnictwa Konstanytnowo z podziałem na grupy wiekowe – dzieci przedszkolne i dzieci szkół podstawowych

Table 4. Educational activities of the Konstanytnowo Forest Inspectorate with division into age groups – kindergarten children and primary school children

Forma edukacji	Dzieci przedszkolne od 3 do 6 lat				Dzieci szkół podstawowych od 7 do 12 lat			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Rok	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Lekcje w terenie	794	665	561	927	784	1610	1546	1265
Spotkanie z leśnikiem w szkole	426	558	445	570	363	691	179	201
Spotkanie z leśnikiem poza szkołą	52	0	0	0	119	101	104	100
Konkursy	58	6	0	25	151	122	73	117
Imprezy	0	12	2	2	20	18	80	110
Wystawy	0	5	0	0	0	12	0	0
Razem	1330	1246	1008	1524	1437	2554	1982	1793

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Nadleśnictwa Konstanytnowo
Source: own study based on data from the Konstanytnowo Forest Inspectorate

w konkursach (konkursy wiedzy, plastyczne). Grupą, która najchętniej korzysta z organizowanych imprez okolicznościowych, są studenci i dorośli (zwykle powiązane z aktywnością sportową).

Tabela 5. Działalność edukacyjna Nadleśnictwa Konstantynowo z podziałem na grupy wiekowe – młodzież gimnazjalna, ponadgimnazjalna, studenci i dorośli

Table 5. Educational activities of the Konstantynowo Forestry Inspectorate with the separation of age groups – junior high school, high school, students and adults

Forma edukacji	Młodzież gimnazjalna od 13 do 15 lat				Młodzież ponadgimnazjalna od 16 do 19 lat				Studenci i dorośli, powyżej od 19 lat			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Rok	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Lekcje w terenie	254	389	218	152	31	8	–	–	454	588	450	411
Spotkanie z leśnikiem w szkole	105	40	–	–	–	–	–	–	69	115	76	50
Spotkanie z leśnikiem poza szkołą	60	65	10	80	–	–	–	–	27	64	34	20
Konkursy	8	–	17	20	–	–	6	–	–	–	23	26
Imprezy	98	36	49	20	30	–	17	–	72	136	155	60
Wystawy	–	–	–	–	–	14	–	–	45	94	0	0
Razem	525	530	294	272	61	22	23	0	667	997	738	567

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Nadleśnictwa Konstantynowo
Source: own study based on data from the Konstantynowo Forest Inspectorate.

Według nauczycieli ($n = 12$) dzieci i młodzież swoją wiedzę zdobywać powinny przez doświadczenie. Wiedza przyswajana w wyniku aktywnego uczestnictwa i bezpośredniego kontaktu z przyrodą to czas, kiedy nauka staje się odkrywaniem, a młodzi ludzie odkrywcami. Pedagodzy oraz wykładowcy zwracają uwagę na zapotrzebowanie wśród adresatów na oferty zajęć edukacyjno-praktycznych.

Powyżej opisane działania przynoszą zamierzone efekty, jednak na uwadze należy mieć fakt, że wszystkie inicjatywy pociągają za sobą konieczność zabezpieczenia kadrowego, sprzętowego i finansowego. Często w praktyce te właśnie podstawowe działania, tj. zapewnienie niezbędnej infrastruktury do przeprowadzenia zajęć, zakup materiałów i środków dydaktycznych potrzebnych do realizacji edukacji leśnej, przydzielenie nowych obowiązków leśnikom czy nawiązanie współpracy z różnymi podmiotami, przysparzają największą trudności.

DYSKUSJA I WNIOSKI

W nawiązaniu do przyrody, otaczającego środowiska naturalnego można przyrównać plener do laboratorium, które daje możliwość korzystania

z bezpośrednich doświadczeń prowadzących do jaśniejszej interpretacji środowiska naturalnego. Celem pracy było określenie stopnia dostępności i wykorzystania do celów edukacyjnych obszarów cennych przyrodniczo w powiecie poznańskim.

Stopień dostępności, rozumiany jako otwartość na współpracę, możliwość ustalenia terminu oraz ponoszone koszty za edukację przyrodniczo-leśną, nie spełnia ostatecznie oczekiwań zarówno ze strony oferujących, jak i odbiorców zajęć.

1. Jednym z podstawowych problemów jest ustalenie terminu. Z badań wynikało, że z dużym zainteresowaniem placówek wiąże się szybka rezerwacja terminów. Jest to również bezpośrednio powiązane z brakiem wystarczającej liczby kadry na stanowiskach dydaktycznych oraz ze zjawiskiem sezonowości (głównie w miesiącach ciepłych). Rozwiązaniem mogłoby być czasowe zatrudnienie dodatkowych osób, aby usprawnić działalność instytucji oferujących zajęcia przyrodnicze.
2. Najczęściej prowadzeniem edukacji leśnej zajmują się osoby, które poza dydaktyką mają jeszcze inne obowiązki, związane z realizacją gospodarki leśnej. Dlatego dobrym rozwiązaniem wydaje się tworzenie w nadleśnictwach osobnych stanowisk ds. edukacji leśnej. Powinno to umożliwić pracownikowi większy komfort pracy, możliwość doskonalenia się, a także ścisłą współpracą leśników edukatorów i nauczycieli.
3. Analizując ponoszone nakłady osobowe, należy zwrócić szczególną uwagę na zapis w ustawie szkolnictwa i programie kształcenia ds. geografii dotyczący przeprowadzania zajęć w terenie w ramach edukacji szkolnej. Wydaje się niezbędne odciążanie leśników z części zadań (np. włączenie nauczycieli do szerzenia treści leśnych w ramach lekcji), tym bardziej że zapotrzebowanie na zajęcia z roku na rok rośnie. Ponadto nauczyciele będący w trakcie awansu zawodowego (rozporządzenie w sprawie awansu zawodowego nauczyciela) powinni zwiększać swoje umiejętności i wiedzę. Nawiązywanie współpracy nauczycieli, dyrekcji z wydawnictwami, publikacje w czasopiśmie przyrodniczych powinny zachęcać do realizacji zajęć w terenie i dzielenia się ich efektami.
4. Wykorzystanie do celów edukacyjnych obszarów cennych przyrodniczo w powiecie poznańskim jest zasadne i doceniane przez uczestników. Zajęcia odbywają się w obrębie obszarów cennych przyrodniczo, często podlegających ochronie (Wielkopolski Park Narodowy, obszar Natura 2000, Rogaliński Park Krajobrazowy). Powstają liczne ścieżki edukacyjne.
5. Odbiorcami zajęć są najczęściej uczniowie klas 1–3 i 4–6 szkoły podstawowej oraz grupy przedszkolne. Uczniowie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej stanowią znacznie mniejszą grupę. Warto zwrócić uwagę na fakt, że dzieci i młodzież mają różną wiedzę oraz różne chęci do uczestniczenia w zajęciach. Umiejętność zaciekawienia młodych odbiorców tematem stano-

wi wyzwanie dla prowadzących zajęcia z edukacji leśnej, którzy często nie mają wykształcenia pedagogicznego.

6. Dostępność cenowa nie stanowi bariery dla uczestników. Jeśli pojawiają się opłaty, to nie przekraczają one 10–15 zł.

Szkoły i środowisko nauczycielskie są naturalnym partnerem w działalności edukacyjnej wymienianych instytucji, co potwierdza rosnące zapotrzebowanie ze szkoły realizującej edukację formalną. Wskazywanie na potrzeby, ale także nowe wyzwania dotyczące organizowania atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży leśnych wypraw stanowi integralną część procesu dydaktycznego. W opinii nauczycieli obcowanie z przyrodą, obserwacja terenowa i wiedza przekazywana przez ekspertów mają fundamentalne znaczenie w przeprowadzaniu zajęć poza budynkiem szkolnym.

LITERATURA

- Chrzanowski T., 2015: *Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2014 r.*, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Warszawa, 50.
- Chrzanowski T., 2016: *Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2015 r.*, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Warszawa, 44.
- Chrzanowski T., 2017: *Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2016 r.*, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Warszawa, 46.
- Lis B., Purcel A., 2005: *Ścieżka dydaktyczna „Leśna szkoła” w Jeziorach – edukacja przyrodnicza poprzez zabawę*, Morena 12, 85–95.
- Łuba-Żornaczuk A., 2009: *Europejskie inicjatywy w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej*, Stud. i Mat. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, 1/20, 54–60.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017 poz. 356) [dostęp: 12.06.2018].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz.U. z 2013 r., poz. 393) [dostęp: 27.07.2018].
- Strategia działania funduszu na lata 2013–2020* – <<http://www.wfosgw.poznan.pl/pub/files/file/2016/kwiecie%C5%84/EKOFAKTYwiosna2016NET-2.pdf>> [dostęp: 3.01.2017].
- Wyczyński J., 2014: *Edukacja ekologiczna w Wielkopolskim Parku Narodowym*, <[http://old.zpkww.pl/zalaczniki/konferencja_eko_forum_2014/jaroslav_wyczynski\(wpn\)_wielkopolski_park_narodowy_jako_miejsce_edukacji_ekologicznej.pdf](http://old.zpkww.pl/zalaczniki/konferencja_eko_forum_2014/jaroslav_wyczynski(wpn)_wielkopolski_park_narodowy_jako_miejsce_edukacji_ekologicznej.pdf)> [dostęp: 22.08.2017].
- Zarządzenie 2003. Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 9 maja 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. Znak: ZO-733-6/03, <<http://www.lasy.gov.pl/pl/pro/publikacje/biuletyn-informacyjny-lasow-panstwowych/2013/bilp-8-9-2013>> [dostęp: 3.01.2018].
- Zarządzenie Dyrektora Wielkopolskiego Parku Narodowego, <http://www.wielkopolskipn.pl/obrazy/file/ZARZ_DYR_UDOST_WPN/zarzadzenie_nr_9_dyrektora_WPN.pdf> [dostęp: 3.01.2018].

- Centrum Edukacji Ekologicznej -<<http://www.wielkopolskipn.pl/index.php/park/nowosci/pl/Centrum-Edukacji-Ekologicznej/15>> [dostęp: 24.09.2016].
- Edukacja leśna*, <<http://www.wielkopolskipn.pl/index.php/park/kategoria/pl/wpn-EDUKACJA-lesna-szkola/78>> [dostęp: 10.07.2017].
- Edukacja w Lasach Państwowych (LP)*: 2018 -<https://www.lasy.gov.pl/pl/edukacja/edukacja-w-lp> (dostęp: 18.06.2018).
- Forest Action Plan, 2016–2020 – komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie planu działań dotyczącego gospodarki leśnej – EU Forest Action Plan FY16-20, <<http://documents.worldbank.org/curated/en/240231467291388831/Forest-action-plan-FY16-20>> [dostęp: 21.04.2018].
- Lasy Państwowe*, <www.lasy.gov.pl> [dostęp: 10.12.2017].
- Leśna szkoła WPN* <<http://www.wielkopolskipn.pl/index.php/park/nowosci/pl/LENA-SZKOA-WPN-oferta-zaj/14>> [dostęp: 6.11.2017].
- Nadleśnictwo Konstantynowo*, 2018 <<http://www.konstantynowo.poznan.lasy.gov.pl/obiekty-edukacyjne#.WyOIwSAyWUk>> [dostęp: 21.04.2018].
- Stacja Ekologiczna UAM* <<http://jeziory.home.amu.edu.pl/index.php/o-nas>> [dostęp: 3.01.2017].
- Uczniowie w roku szkolnym 2014/2015* <<https://cie.men.gov.pl/index.php/dane-statystyczne/137.html>> [dostęp: 03.10.2016].